

Várkonyi Ágnes hozzászólásában többször tesz szemrehányást summás megállapításaimért, ezeket keveset mondóknak bélyegzi. Pedig „az adatfeltárás és mélyreható elméleti vizsgálódás hosszadalmas munkáját”¹⁰ bizonyos esetekben mellőzhetőnek tartja. Vitacikkéből az tűnik ki, hogy szerinte dolgozatom természete ezt nem engedte meg. Szerintem igen, és több mindenről, amit Várkonyi igényel, felesleges lett volna hosszasan szólnom, mint tettem. Mint ahogy Várkonyi feleslegesen foglalkozik olyan kérdésekkel is, melyek a probléma előbbre vitele helyett a kuruc költészet kérdését összezavarják, mert a tényanyag ellentétben áll azzal, amit belőle kikövetkeztet.

Varga Imre

Arany János levele Hirschler Ignác szemészhez

Voinovich Géza — Arany János szembajáról szólva — azt írja: „Sértette szemét minden fény. Orvoshoz nem fordult, nem bízott bennök.”¹¹ Ez így nem pontos, mert kezelte őt specialista: dr. Hirschler Ignác (1823—1891), az „első modern szemészünk”¹², a magyar művelődés előmozdítója,³ a M. Tud. Akadémia tagja.

Az irodalom erről tud. Farkas Kálmán, Arany háziorvosa, még a költő halála évében nyilatkozott: „A szem látási gyengeségét a mindkét szemén képződött szürke hályognak tartottam, de azt magával Arannyal nem tudattam. (Kezelő orvosa hosszabb ideig dr. Hirschler volt. Az utóbbi időben szemorvost nem consultált; félt a vizsgálatnál alkalmazott fény behatásától, ami mindig irritálni szokta a szemét).”¹⁴

Grósz Emil szerint Farkas „azon gyanujának, hogy szürke hályog képződik, nem volt tárgyi alapja, de az is ellene szól, hogy 1877 óta öt éven át a látás nem hanyatlott s utolsó napjáig rövid időre a legkisebb nyomtatást is elolvashatta.”¹⁵ Megtudta Hirschler vejétől, Pollák Rezső ügyvédétől, hogy „a gyógyítás 1877 szeptember-október folyamán történhetett.”¹⁶ Grósz Emil — mint orvostanhallgató — Arany János házának gyakori vendége volt, de látogatásai a költő unokájának szóltak: „Arany János szeméit, természetesen, sohasem vizsgáltam meg (elsőéves medikus koromban jártam hozzá). . . Minden jel szerint idősebb korában a sárgafolt tájékán (a legélesebb látás területén) sorvadásos foltok keletkeztek az érhártyában és ideghártyában. Látását nem veszítette el teljesen, de az olvasás és írás nagyon nehezen ment.”¹⁷

Hogy mi volt Hirschler Ignác diagnózisa, nem tudhatni. Többkötetes naplójának kézirata a Zsidó Vallási és Történeti Gyűjteményben van, de a bennünket érdeklő kötetben erről nem tesz említést.⁸ Felbukkant azonban Hirschler Ignác leszármazottjánál, Boros Lászlónénál Arany János egy levele Hirschlerhez, amely némely ponton kiigazítja eddigi ismereteinket. Megtudjuk belőle, hogy a gyógyítás már május 9.-én végetért, s hogy nem Arany, hanem Hirschler szakította meg. Meg azt is, hogy Arany nagyon gavallérosan honorálta orvosát.

A levél szövege így hangzik:

Igen tisztelt Orvos úr,

Miután május 9-e óta nem volt szerencsém, s így azt kell hinnem, hogy szemeim további orvoslását fölöslegesnek tartja: részemről nincs egyéb hátra, mint hálámat az eddigiekért ismételve kifejezni, s tehetőségem szerint anyagilag is méltányolni.

Fogadja kérem az idezárt 100 ftot oly jó néven, a mily szívesen adja
Buda-Pest 1877. sept. 6.

hálás tisztelője
Arany János

¹⁰ R. VÁRKONYI i. m. 729.

¹¹ VOINOVICH GÉZA: Arany János életrajza. III. Bp., 1938. 325. Lásd még jegyzeteit: Arany János ÖM. I- Bp., 1951. 547-548; VI. Bp., 1952. 254.

¹² BIRÓ IMRE: Hirschler Ignác és szerepe a magyar szemészet fejlődésében. Orvosi Hetilap. XCVIII 1957. 1350—1353.

¹³ VARGA LAJOS: Hirschler Ignác. Szemészet. XCVII. 1960. 178—186.

¹⁴ FARKAS KÁLMÁN: Arany János betegségeiről. Nemzet. I. 1882. 111. szám.

¹⁵ GRÓSZ EMIL: Arany János szembaja. Budapesti Szemle. CII. 1900. 437; CSAPODI ISTVÁN: Arany János szembajához. Uo. CIII. 1900. 315—316.

¹⁶ GRÓSZ EMIL: i. m. 438.

¹⁷ GRÓSZ EMIL: Ötven év munkában. Bp., 1939. 16. A 17. lapon elmondja, hogy Arany Lászlóné ajánláként az ő tulajdonában van a „Domokos napra” című költemény egyik kézirata (VOINOVICH nem tartja számon: Arany János ÖM. I. Bp., 1951. 452). Ez a kézirat egy évtizeddel ezelőtt elvesztett.

¹⁸ Nyomtatásban megjelent önéletrajza 1848-ig jut el csupán: Dr. Ignaz Hirschler (Autobiographisches Fragment). Bp., 1891. Kéziratban naplójából néhány részlet olvasható VIDOR ZSIGMOND emlékkönyvében: Megemlékezés Hirschler Ignácra. Szemészet. 1892. 58—66.

Hirschler Ignác előbb idézett naplójában így utal Arany levelére és honoráriumára: „Eingelaufene Briefe: . . . Arany János (Hon.)” Hogy korábban és később is volt kapcsolat közöttük, mutatja naplója: 1876 december 31-én újévi üdvözlést küldött Aranynak. Ezt megismételte 1878. jan. 1-én. Jan. 2-án az a bejegyzés olvasható, hogy Arany is küldött újévi kártyát neki. Ez — tudtommal — nincs meg a Hirschler-hagyatékban.

Scheiber Sándor

József Attila versei a szegedi Színházi Ujság című hetilapban

Kutatásaim során a *Színház és Társaság* című hetilap tanulmányozása közben bemutattak Jenő Istvánnak, e lap volt szerkesztőjének, József Attila szegedi fiataalkori barátjának. (Vö. József Attila Emlékkönyv. Szépirodalmi Könyvkiadó 1957. Szerkesztette Szabolcsi Miklós. Jenő István: Visszaemlékezéseim József Attilára. 68—72.)

Beszélgetésünk közben felhívta figyelmem arra, hogy volt még egy hasonló hetilap, amelyben annak idején ő is irogatott. Érdekesnek találtam utánanézni, hátha találok valami nyomot József Attiláról. Rá is találtam. A *Színház és Társaság* című hetilapnak létezett annak idején még egy ikertestvére éspedig a *Színházi Ujság* (szöveges színlap), színházi, művészeti és szépirodalmi hetilap Úr György szerkesztésében, amely József Attila verseit is közölte; mégpedig az 1924-es nov. 1. 6. szám, 2. lapján az „Üvegöntők”-et, az 1925-ös jan. 17-i 16. sz. 4. lapján a „Magyarok” című verse második részét és az ugyanez év január 24-i 16. sz. 13. lapján a „Forduló” címűt.

Ellenőrizve az akkori, Szegeden kiadott napi-, hetilapokat és más kiadású műveket, kiderült, hogy a fent nevezett *Színházi Ujság*-ot a József Attila Összes Művei (II. kiadás, 1955) kritikai kiadás nem ismeri, csak pótlásként jelzi a *Magyarok* és a *Forduló* c. versek megjelenését, nem tartva számon az általam alább bemutatott szövegváltozatokat. (II. k. 484. l.) Pedig az említett *Színházi Ujság* elég ismert hetilap volt. Írtak benne országosan ismert nevezetességek, éspedig Juhász Gyula, Móra Ferenc, dr. Lugosi Döme ügyvéd, aki a *Színházi Ujság* alapítója volt, Baróthy József, az akkori szegedi színház főrendezője, Magyar László, a Szeged és utána a Délmagyarország című napilap munkatársa és karikaturistája, Jenő István szerkesztő stb.

A három vers közül a *Magyarok* II. része jelent meg eltéréssel a lapban: Eltérések a kritikai kiadás szövegétől (ÖM² T. 80.):

- 2 kenyér
- 6 Szárguló, vad ménések nyomán
- 7 A barna földek tompa dobaját
- 10 mosl (sajtóhiba)
- 12 Még temetőnek is kicsi lett
világunk
- 14 kibírnunk,
- 16 vágunk,
- 19 vllhar (sajtóhiba)
- 22 Hogy minden búzatábla szeme kiperegjen

A másik két költeményben kevésbé jelentős ékezet- és központozás-eltéréseket állapítottam meg.

A *Magyarok* II. fenti változatai bevilágítanak a vers keletkezésének eddig ismeretlen részleteibe.

Jan Sobolewski